

*Åtgärdsprogram
för bevarande av*

BJÖRN

(Ursus arctos)

Hotkategori: SÅRBAR (VU)

Åtgärdsprogram nr 20

Fastställt den 28 juni 2000
Reviderat den 14 november 2003

ÅTGÄRDSPROGRAM

Björn (*Ursus arctos*, Linnaeus 1758)

Hotkategori: Sårbar (VU) enligt kriteriet D1

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Ändringshantering	Fel! Bokmärket är inte definierat.
ROVDJURSPOLITIKEN	4
ROVDJURSPOLITIKEN	4
UTBREDNING OCH STATUS	5
<i>Utanför Europa</i>	5
<i>Europa utom Norden</i>	5
<i>Norge och Finland</i>	5
<i>Sverige</i>	5
BIOLOGI OCH EKOLOGI	8
<i>Biotopkrav och idevistelse</i>	8
<i>Föda</i>	8
<i>Reproduktion och ungdödlighet</i>	9
<i>Björnstammens tillväxt och storlek</i>	10
<i>Genetik</i>	10
HOT OCH BEHOV AV HÄNSYN	11
<i>Jakt</i>	11
<i>Konflikt med tamdjursägare</i>	11
<i>Konkurrens om jaktbart vilt</i>	11
<i>Jaktbrott</i>	12
<i>Spridningshinder</i>	12
BJÖRNSTAMMENS FÖRVALTNING	13
<i>Mål för förvaltningen av björnen</i>	13
<i>Minimnivå</i>	13
<i>Utbredning</i>	13
<i>Regionala delmål och förvaltningsplaner</i>	13
VIDTAGNA ÅTGÄRDER	15
<i>Internationella avtal, lagstiftning m.m.</i>	15
<i>Nationell lagstiftning</i>	15
<i>Jaktbrott</i>	16
<i>Rödlista</i>	16
<i>Nordiskt samarbete</i>	17
<i>Forskning</i>	17
<i>Inventering</i>	17
<i>Regional förvaltningsorganisation</i>	17
<i>Skadeförebyggande åtgärder</i>	17
<i>Ersättning för skador på tamdjur m.m.</i>	18
<i>Rovdjursforum</i>	18
<i>Jakt</i>	19
<i>Statens vilt</i>	19
<i>Björnar i djurparker</i>	19
<i>Information</i>	20
<i>Regeringsuppdrag</i>	20
BEHOV AV NYA ÅTGÄRDER	22
<i>Internationella avtal, lagstiftning m.m.</i>	22
<i>Nordiskt samarbete</i>	22
<i>Forskning</i>	22
<i>Inventering</i>	23
<i>Förvaltning</i>	24

<i>Jaktbrott</i>	25
<i>Skadeförebyggande åtgärder</i>	25
<i>Ersättning för skador på ren</i>	26
<i>Skyddsjakt</i>	26
<i>Statens vilt</i>	27
<i>Märkning av djur och djurdelar</i>	27
<i>Övergivna björningar</i>	28
<i>Björnar i hägn för offentlig förevisning (djurparker)</i>	28
<i>Rovdjursforum</i>	28
<i>Statistik</i>	28
<i>Viltskadecenter</i>	29
<i>Information</i>	29
SAMMANFATTNING AV BEHOV AV NYA ÅTGÄRDER	30
<i>Prioriteringar björn</i>	34
<i>Prioriteringar björn - fortsättning</i>	35
<i>Resursbehov björn – Ej fastställt av Naturvårdsverket</i>	36
<i>Bilaga 1</i>	37

ROVDJURSPOLITIKEN

Riksdagen antog i mars 2001 rovdjurspolitiken (prop. 2000/01:57, bet. 2000/01: MJU9, rskr 2000/01:174). Den omfattar de fyra däggdjursarterna björn, järv lo och varg samt kungsörn.

I rovdjurspolitiken anges tydliga mål för hur många rovdjur det skall finnas i landet och var de skall få finnas. Länsstyrelserna ges ett uttalat ansvar för rovdjursförvaltningen. Deras ansvar omfattar inventeringar, viltskador och viss skydds jakt och information. Särskilda medel har tillförts länen för detta arbete, liksom för inventering och för att förebygga jaktbrott. Bidrag och ersättningar för skador har ökat. Straffsatserna för grova jaktbrott har höjts. Lagar, förordningar och föreskrifter har ändrats eller tillkommit. Med rovdjurspolitiken har grunden lagts till en process som startat på olika nivåer där myndigheter, forskningsinstitutioner, organisationer och enskilda i hela landet deltar.

Naturvårdsverket har med anledning av rovdjurspolitiken getts flera regeringsuppdrag som nu i det närmaste slutredovisats, vilka i sig också resulterat i nya åtgärder dit bildandet av ett Rovdjursråd och uppbyggnaden av en nationell rovdjursdatabas kan nämnas.

Stora delar av rovdjurspolitiken gäller generellt oberoende av art, medan andra åtgärder är artspecifika och bara gäller för en bestämd rovdjursart. Detta åtgärdsprogram skall tydliggöra det kommande arbetet med att långsiktigt garantera just björnens existens i landet.

UTBREDNING OCH STATUS

Utanför Europa

Brunbjörnen är utbredd över norra halvklotet och förekommer i hela norra Asien och fanns förr över hela västra Nordamerika ner till Mexiko, men finns nu kvar endast i de nordvästra delarna inklusive de nordliga delarna av Klippiga bergen. Arten är på tillbakagång i större delen av sitt utomeuropeiska utbredningsområde utom i västra Kanada, Alaska och Sibirien där populationerna fortfarande bedöms som stabila.

Europa utom Norden

De största sammanhängande populationerna finns i de boreala skogarna. De övriga bestånden är isolerade, vanligtvis i bergstrakter. De mest isolerade populationerna minskar och är utrotningshotade om inte omedelbara åtgärder vidtas. Brunbjörnen är inte hotad som art i Europa och flertalet finns i Ryssland

Norge och Finland

Arten fredades i Norge 1973 och 1996 beräknades den norska stammen utanför Finnmark till mellan 20 och 35 björnar. Samtliga dessa björnar befinner sig i kanten av det gemensamma skandinaviska beståndet där merparten uppehåller sig i Sverige. Det norska beståndet kan beräknas till ca 50 björnar som nästan alla delas med grannländerna. För ytterligare information se <http://www.dirnat.no>

I Finland har björnbeståndet ökat och beräknades hösten 2002 till 830 individer. I Finland uppträder björn över nästan hela landet. Utbytet med Sverige tycks vara mycket begränsat. För ytterligare information se <http://www.mmm.fi/svenska>

Sverige

Brunbjörnen förekom ursprungligen över hela Sverige utom på Gotland, men försvann före 1700-talet från större delen av Sydsverige. Omkring 1850 beräknades populationen till 1 600-1 700 björnar och utbredningen täckte de centrala och norra delarna av Sverige.

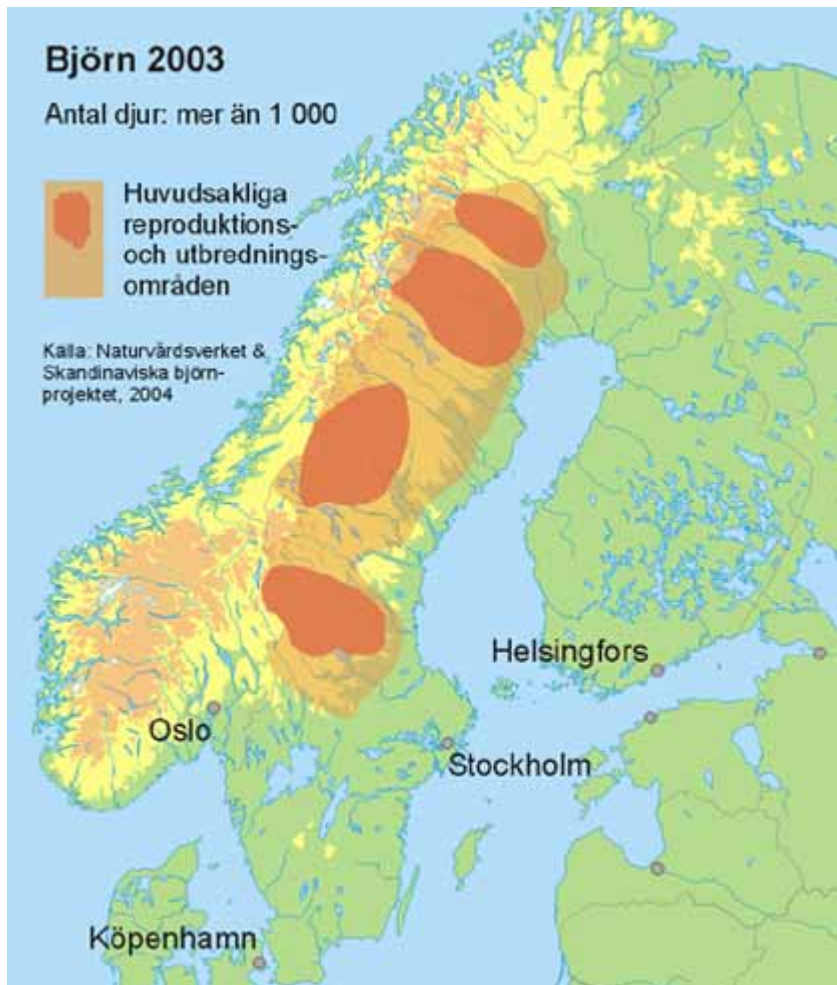
1913 fredades björnen på kronans mark. Björnstammen var omkring 1930 sannolikt vid dess lägsta nivå någonsin - omkring 130 djur. Sedan dess har populationen ökat både till antal och utbredning. Antalet björnar i landet har under de senaste sex decennierna

beräknats vid fem tillfällen: 1942 till 294, 1966 till 350-450, 1975-76 till 400-600, 1991 till omkring 670 och senast 1996 till 800-1 300.

I dag koncentreras björnarnas reproduktionsområden i huvudsak till fyra områden i Sverige (*figur 1*). Det var sannolikt i dessa områden som björnar överlevde innan populationen i landet vände uppåt under 1930-talet.

Björnstammens expansion har skett från dessa fyra områden och de flesta björnar som påträffas utanför dessa är hanar. Populationsökningen och utvidgningen av utbredningsområdet kan förväntas fortsätta och skulle kunna omfatta en större del av landet.

Figur 1. Björnens utbredning i Sverige. Kartan ska uppdateras till den slutligt redigerade versionen av åtgärdsprogrammet.

BIOLOGI OCH EKOLOGI

Biotopkrav och idevistelse

Björnen lever främst i olika skogsmiljöer och lokalt även i vissa fjälldalar, där den kan uppträda ända upp på kalvfället.

Björnarna ligger normalt i ide under hela snöperioden - i de nordligaste delarna av landet från månadsskiftet september/oktober till i början av maj och längre söderut någon månad kortare. Eftersom ungarna föds i idet och där diar "tas" ungarnas hela tillväxt från modern. Björnhonorna tappar ca 30% av sin vikt under idevistelsen. Levandevikten för köns mogna honor är på hösten sällan över 150 kg. De största hanbjörnarna kan väga det dubbla vid samma årstid.

I skogsmark grävs idet vanligen i en myrstack, men det kan också grävas i en grusslänt. Även naturliga håligheter under stenar eller i klippskrevor används och det händer ibland att björnen bara gör i ordning en bädd av ris och mossa på marken i skyddande skog. Björnarna är störningskänsliga under idevistelsen och samma ide används ytterst sällan två år i följd. Endast honor med ungar delar samma ide.

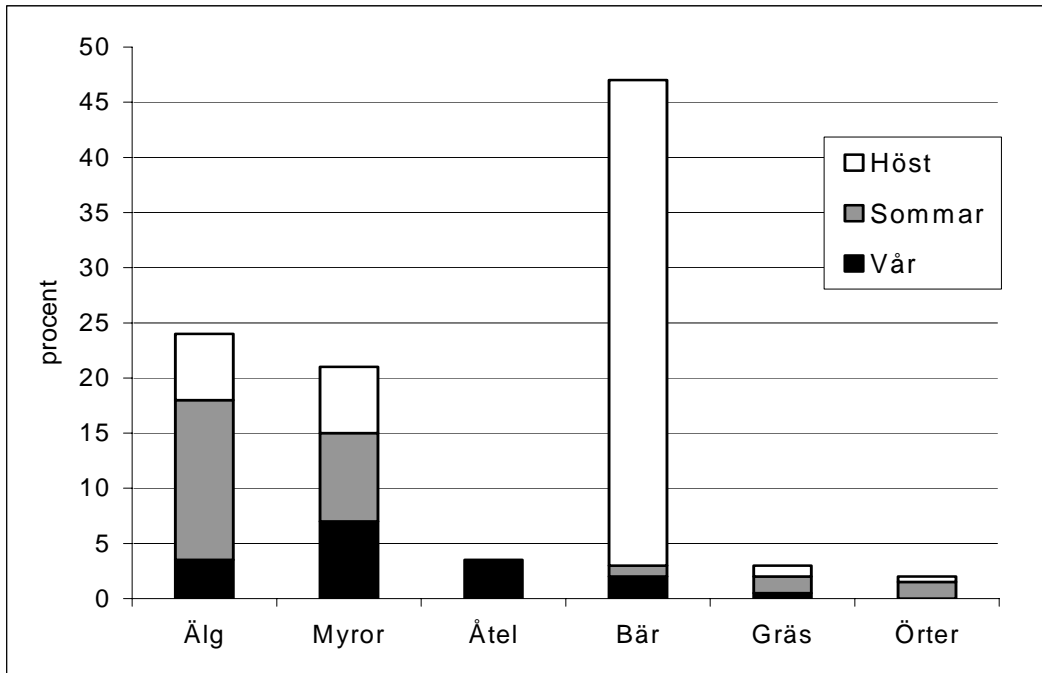
Hemområden och spridning

Senare års björnforskning i landet visar att björnhonor med årsungar under en säsong kan röra sig inom ett hemområde på ca 140 km². Honor med äldre ungar och honor utan ungar rör sig över större områden (250 km²). Björnhanar rör sig vanligen över ännu större områden (1000 km²). Dessa är minimisiffror. Det är också viktigt att påpeka att det är stor variation i storleken på hemområdena mellan olika individer.

De längsta vandringarna företar unga björnar som just blivit köns mogna. Vandringar på upp till 270 km fågelvägen har registrerats på 9 dagar för en treårig hane (just köns mogen) under parningstiden. Även björnhonor har visat sig ge sig ut på friarstråt under parningstiden. De flesta björnhonor (ca 75%) som uppnår köns mogen ålder stannar dock i samma område där de är födda och bildar s.k. björnmatriarkat där björnhonorna är nära släkt med varandra.

Föda

Björnen är allätare, men dieten varierar beroende på årstid. Arten utnyttjar en mångfald av skogsmarkens, fjällets och våtmarkens bär, örter och gräs. Den animaliska delen av födan spänner över hela registret från insekter (främst myror) till älg. Kadaver utgör en betydande del av den animaliska dieten. En studie i Dalarna visar på björnarnas diet under olika årstider (*figur 2*).

Figur 2. Olika födoslags betydelse under vår, sommar och höst i Dalarna (Källa: Skandinaviska björnprojektet, 2000)

Reproduktion och ungdomlighet

Även om den skandinaviska björnen i jämförelse med andra brunbjörnstammar tycks ha en relativt hög tillväxt så är reproduktionen låg jämfört med andra däggdjur.

I den södra delen av utbredningsområdet (Dalarna) har det konstaterats att björnhonor kan få ungar redan vid 4 års ålder, men vanligen är björnhonorna fem år eller äldre då de föder sin första kull. Många ungar till björnhonor som fött ungar vid fyra års ålder har dött under första levnadsåret. I den södra delen av utbredningsområdet är det vanligen tätare mellan kullarna än i den norra (Norrbotten). Intervallet mellan kullarna varierar mellan 2,4 och 2,6 år och antalet ungar varierar från 1 till 4 och den genomsnittliga kullstorleken är 2,3 ungar.

Brunstperioden inträffar i senare hälften av maj och varar till mitten av juli. Björnhonor med årsungar lämnar normalt idet först i mitten av maj. Ungarna följer honan till knappa 1,5 alternativt 2,5 års ålder och separationen sker vanligtvis under brunsten.

Forskningen har dokumenterat relativt stor ungdomlighet vissa år och konstaterat flera fall där björnhonor dödat ungar. Detta sker främst efter det att en vuxen dominant hane har skjutits i ett område, vilket medför att en ny hane kan etablera sig. Om den nya hanen lyckas döda de årsungar som finns i området ökar hans möjligheter att själv para sig med områdets honor, eftersom honorna då kan komma i brunst relativt omgående. Utöver denna dödlighet är jakt de viktigaste dödsorsaken.

Björnstammens tillväxt och storlek

Den relativt snabba tillväxten av björnstammen i delar av skogslandet och i björnens sydligaste utbredningsområde beror på en tillväxt som under perioden 1984-1995 låg på uppemot 16% per år, vilket för övrigt varit den högsta kända tillväxten i världen för en brunbjörnstam. Det finns dock täthetsberoende faktorer, som begränsar tillväxten då björnstammen tättnar. Sådana resultat, som Skandinaviska björnprojektet påvisat, är att björnhonornas ålder då de föder den första kullen som antal år mellan kullarna nu tycks öka med ökad täthet även i Dalarna. En lägre tillväxttakt har nu också varit tydligt bland sändarbjörnarna i Dalarna.

I juni 2003 presenterade björnprojektet resultat där man jämförde olika inventeringsmetoder. Förutom radiomärkning och helikopterinventering under brunsten har björnsplinning använts som insamlats av jägare under älgjakten. Analyserna av DNA från plinning gör att man kan identifiera olika björnar. Resultaten visar bl a att helikopterinventering ger en underskattning av antalet björnar med c:a 30%. Analys av DNA från plinning verkar ge en relativt god uppskattning av det verkliga antalet björnar inom studieområdet. Björnprojektet gjorde 2003 en preliminär populationsuppskattning för Dalarnas och Gävleborgs län, som visar att antalet björnar ligger runt $550 \pm 20\%$. Av dessa är c:a 25% årsungar. Motsvarande siffra för 1996 var 185-285. Studien visar också att tätheten i studieområdet (kärnområdet) inte ökat alls på 10 år. Det finns visserligen fler björnar än tidigare, som beror på en populationsökning, men dessa har spridit sig söder och österut. En ny populationsuppskattning från Björnprojektet för hela landet beräknas vara klar under 2004.

Genetik

Studier av mitochondrie(mt)-DNA har visat att det finns två genetiska linjer av björn i Sverige. Gränsen mellan dessa genetiska linjer skär genom södra Jämtland. Det tyder på två skilda kolonisationsvägar efter den senaste istiden - en från öster och en från söder. Den nordliga linjen överensstämmer med björnar i Finland och Ryssland och t.o.m. med grizzlybjörnen i Nordamerika. Den genetiska uppsättningen är också vanligast i Europa och Asien. Den södra linjen är den minsta och mest hotade i Europa. Den omfattas bara av björnar i Dalarna, Härjedalen, Hälsingland och Hedmark i Skandinavien samt björnar i Pyrenéerna i Frankrike och de Kantabriska bergen i Spanien. Mer än 75% av dessa björnar finns i Skandinavien. Det är dessutom den äldsta av de nu identifierade linjerna av brunbjörn.

Omfattande studier av björnens kärn-DNA har gjorts. Resultaten visade på hög heterozygositet i alla fyra reproduktionsområdena, trots att björnen i Skandinavien genomgått en tydlig flaskhals. Studien visar också att det finns genetiska skillnader mellan de fyra reproduktionsområdena i landet, men att skillnaderna på ömse sidor av gränsen mellan de två mt-DNA linjerna inte var större än mellan de tre nordliga reproduktionsområdena som alla tillhör samma mt-DNA linje, vilket gör att stammen bedöms som genetiskt livskraftig.

För ytterligare information hänvisas till Rovdjursutredningen (SOU 1999:146) och dess bilagor.

HOT OCH BEHOV AV HÄNSYN

Jakt

Alla stora rovdjur är känsliga för högt jakttryck. I rovdjurspopulationer i allmänhet är ungdomligheten relativt stor, medan dödlighet i den vuxna köns mogna populationen är liten. Beskattas den vuxna populationen alltför hårt genom jakt så kan det bli förödande för populationen.

Konflikt med tamdjursägare

De främsta orsakerna till att björn och övriga stora rovdjur förr beskattades var att de dödade tamdjur, som betade fritt på skogen, och att de allmänt betraktades som ett hot och konkurrent till människan. Konflikten med tamdjursägare har under senare decennier främst koncentrerats till rennäringen. Björnen har i de diskussionerna inte utpekats som något större hot för rennäringen jämfört med varg, järv och lodjur och de ersatta skadorna orsakade av björn har också varit förhållandevis få. Under den första hälften av 1990-talet utgjorde de rapporterade björnskadorna 3-8% av den totala ersättningen. Skadorna varierar dock stort mellan samebyarna. Under de senaste åren har skador på får ökat något och efter 1993 har skador orsakats lokalt också på bikupor och ensilagebalar.

I dag är det få fjällsamebyar som regelbundet har reproducerande björnar på sina sommarbetesmarker. Efter snöskoterns introduktion under 1960-talet har björnstammen minskat i många fjälldalar. Det är endast delar av nationalparksblocket i Norrbottens fjällvärld som hyser en reproducerande björnstam.

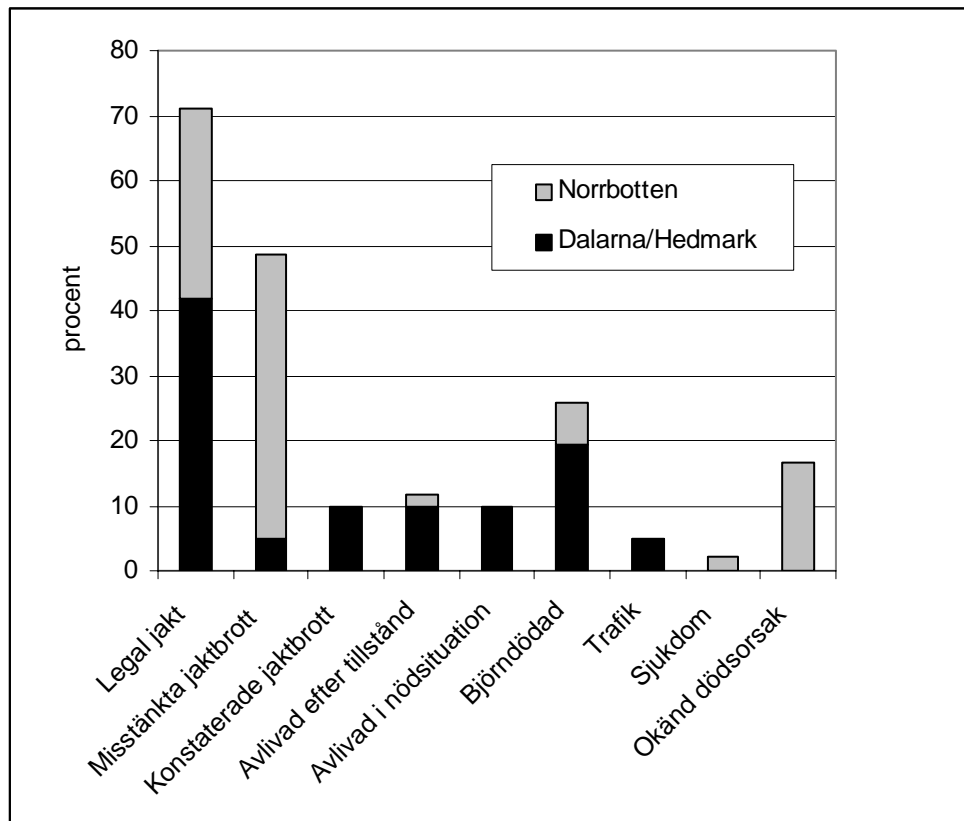
Konkurrens om jaktbart vilt

Brunbjörnen utgör en predator på många djurarter från myror till älgar, där myrorna förefaller vara lika viktiga för björnen som älgen. Studier av radiomärkta älgar i Dalarna visar en årlig dödlighet på vuxna älgar på mellan 0,5 och 1,5 %.

I en annan studie i Dalarna har björnars predation på älgkalv studerats. Björnar av båda könen dödade ca 25% av de nyfödda älgkalvarna främst under kalvarnas första fyra levnadsveckor i maj-juni. Därefter konstaterades liten dödlighet orsakad av björn. Älgkor som miste kalvarna tidigt var i bättre kondition under efterföljande brunst och födde 50% fler kalvar än kor som inte förlorat kalvarna. Detta betydde att "nettoförlusten" till älgjägarna förorsakad av en tät björnstam (20-25 björnar/1000 km²) var ca 20% av kalvavskjutningen.

Jaktbrott

Det förekommer illegal jakt efter björn i olika former inom hela utbredningsområdet. Forskning har visat att den är betydligt vanligare i det norra studieområdet (Norrbotten) än i det södra (norra Dalarna och angränsande områden). Materialet visar också att jaktbrott tycks vara en betydande begränsande faktor i delar av fjällområdet. Även användning av osedvanligt grymma hemtillverkade och olagliga fällor har uppdagats. En fast björnstam saknas i många fjäll och fjällnära områden medan arten ökar i många skogsområden. Forskarna menar att jaktbrotten skördar lika många eller fler björnar än den lagliga jakten (*figur 4*).

Figur 4. Dödsorsak för 110 radiomärkta björnar i Norrbotten (grå, n=48) respektive i Dalarna/Hedmark (svart, n=62) uttryckt i procent (Källa: Skandinaviska björnprojektet).

Spridningshinder

För att förhindra allvarigare viltkollisioner byggs viltstängsel utmed trafikerade europa- och länsvägar. Exempelvis E18 delar den skandinaviska halvön i två delar mellan Stockholm och Oslo. Förekomsten av viltstängsel innebär sannolikt att en naturlig expansion kan förhindras eller i vart fall försvåras av stora däggdjur som exempelvis björn. Sverige hade 2002 ca 520 mil viltstängsel. I takt med säkerhetsutbyggnaden av mitträcken kommer även dessa vägar kompletteras med viltstängsel med vilket betyder en ökning av vägar med viltstängsel.

BJÖRNSTAMMENS FÖRVALTNING

I regeringens proposition, Sammanhållen rovdjurspolitik, (prop. 2000/01:57), som antogs av riksdagen våren 2001, (bet. 2000/01: MJU9, rskr 2000/01:174) redovisas en politik för att säkerställa att de fem rovdjursarterna björn, järv lo, varg, och kungsörn långsiktigt finns kvar i den svenska faunan.

Mål för förvaltningen av björnen

Miniminivå

Miniminivån för björnstammen i Sverige skall vara 100 föryngringar per år, vilket motsvarar ett totalt antal av ca 1 000 björnar.

Det bör betonas att det är en miniminivå dvs att antalet föryngringar alltså normalt sett bör vara fler än 100.

Utbredning

Enligt riksdagsbeslutet bör arten ”i princip få fortsätta att expandera inom sitt naturliga utbredningsområde och sprida sig söderut, vilket i första hand torde komma att beröra mellersta delarna av Dalsland och den del av Sverige som ligger norr om en tänkt linje från Vänerens nordspets till norra Uppland”. Målet för björnstammens utbredning bör vara att den skall fylla ut områdena mellan de nuvarande reproduktionsområdena, vilka är belägna från norra Dalarna och norrut.

Regionala delmål och förvaltningsplaner

De nationella målen bör omsättas i regionala delmål, vilket bör ske genom att länen tar fram förslag till regionala delmål som anger vilka miniminivåer som accepteras inom respektive län (antal årliga föryngringar). De målen bör diskuteras och förankras i de regionala rovdjursgrupperna. Därefter bör de regionala delmålen fastställas av Naturvårdsverket. Detta för att delmålen måste harmoniera med de nationella målen.

Länsstyrelserna ska ta fram regionala förvaltningsplaner enlighet med länsstyrelsernas ansvar enligt 3 § NFS 2002:13 att kartlägga fredade, skadegörande viltarter i länen. Arbetet med såväl delmål som förvaltningsplaner bör samordnas i regioner som kan omfatta flera län. I arbetet kan Rovdjursforum vara ett viktigt och behjälpligt redskap. Förvaltningsplanerna bör innehålla:

- Nuvarande och historisk utbredning för björn, järv lo, varg, och kungsörn, d v s var finns biologiska och ekologiska förutsättningar för rovdjursarten i länet.
- Vilka konflikter finns? Särkilt bör konflikter med ren- och fårnäringen beaktas, då dessa tamdjur intar en särställning i skadebilden. Var bedrivs ren- respektive fårnäringen och hur bedöms utvecklingen för näringarna i framtiden (inom en generation)?
- Utvärdera effekterna av tidigare utbetalda bidrag och ersättningar efter 1996.
- Förslaget skall vara Naturvårdverket tillhanda senast *1 november 2004*.

VIDTAGNA ÅTGÄRDER

Internationella avtal, lagstiftning m.m.

Bernkonventionen

Björnen finns upptagen i bilaga II, d.v.s. djurarter som är strängt skyddade.

EU:s art och habitatdirektiv

Som medlem i Europeiska unionen har Sverige efter inträdet 1995 även att beakta de bestämmelser som bl.a. rör art och områdesskydd samt jaktutövning. Björnen finns upptagen i EU:s art och habitatdirektiv (92/43/EEG), bilaga 4 där arter förtecknas vilka kräver starkt skydd.

EU har antagit en radsförordning som rör EU:s förhållande till CITES. I radsförordningen stadgas att det inom unionen, "är förbjudet att köpa, att erbjuda sig att köpa, att förvärva för kommersiella ändamål, att för kommersiella ändamål för allmänheten förevisa, att använda i vinstsyfte och försälja, att inneha för försäljning, att saluföra eller att för försäljning transportera exemplar av de arter som upptagits i bilaga A. Björnen återfinns i bilaga A.

Artskyddsförordningen (1998:179)

Björnen finns upptagen både på artskyddsförordningens bilaga och bilaga A i radsförordningen (EG) 338/97. Här regleras handel med och preparering av döda djur och djurdelar samt förvaring och förevisning av levande djur.

För fördjupning i internationella avtal m m hänvisas till Rovdjursutredningen Sammanhållen rovdjurspolitik (SOU 1999:146) Kap. 7 Rättsliga regleringen.

Nationell lagstiftning

Jaktlagstiftningen

Förvaltningen av björnen och övriga viltarter i landet regleras av jaktlagen (1987:259), jaktförordningen (1987:905) och Naturvårdverkets föreskrifter (NFS 2002:19).

Den legala jakten bedrivs som skydds jakt i områden med fasta björnstammar och tilldelningen för län eller delar av län fastställs av Naturvårdsverket efter samråd med länsstyrelserna, varvid främst skadeproblematiken skall uppmärksammas (24 § jaktförordningen). Relevanta forskningsrön skall beaktas.

Förutsättningar för den skydds jakt som bedrivs regleras i 23a § jaktförordningen, punkt 1 och 3.

Utöver den av Naturvårdsverket beslutade skyddsjakten får länsstyrelser i län med fasta björnstammar besluta om skydds jakt på enskilda björnar med stöd av 27 § jaktförordningen och 26 § Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om administrationen av jakt efter älg, kronhjort och stora rovdjur m.m. (NFS 2002:19).

Om en björn dödat eller skadat ett tamdjur har även djurägare, under vissa omständigheter med stöd av 28 § jaktförordningen, rätt att avliva en björn på eget initiativ.

Jaktbrott

I propositionen om en Sammanhållen rovdjurspolitik (prop. 200/01:57) uttalades följande beträffande åtgärder mot jaktbrott.

- Polis, åklagare och länsstyrelser skall i ett fördjupat samarbete gemensamt planera insatser för att förebygga jaktbrott avseende björn, järv, lo, varg och kungsörn. Länsstyrelserna skall också i ökad utsträckning bevaka områden där risken för jaktbrott bedöms som stor.
- Minimistraffet för grovt jaktbrott har höjts till sex månaders fängelse och maximistraffet till fyra års fängelse. För jaktbrott som inte är grovt har maximistraffet höjts till ett års fängelse.
- Straffskalorna för jakthäleri och grovt jakthäleri är samma som för jaktbrott respektive grovt jaktbrott.
- För vissa typer av jaktbrott skall det räcka med att gärningsmannen handlat oaktsamt.

Dessutom skall förundersökningar avseende grova jaktbrott på rovdjur och kungsörn ledas av miljöåklagare. I vissa län håller särskilda poliser (miljöbrottsutredare) i utredningarna.

Därutöver har särskilda medel anslagits för att förhindra jaktbrott.

- Naturvårdsverket har 2002 och 2003 fördelat 1 miljon kronor till län med fast förekomst av järv och varg för deras arbete mot grova jaktbrott.
- Polisväsendet har fått särskilda resurser för att kunna öka utredningsinsatserna beträffande grova jaktbrott som avser de stora rovdjuren och kungsörn.

Rödlista

Björnen återfinns i hotkategori: sårbar (VU) enligt kriteriet D1 i den nya nationella rödlistan baserad på IUCN:s kriterier.

Nordiskt samarbete

Förvaltningen av björnstammen i Sverige berör också grannländerna. Företrädare för förvaltningsmyndigheterna i Sverige, Norge och numera även Finland träffas regelbundet för att dryfta gemensamma frågor. Därutöver bildade 1991 berörda myndigheter och andra finansiärer en skandinavisk koordineringsgrupp för björnforskning. Den har sedan 1996 ett utvidgat uppdrag att samordna forskningsresurserna omfattande samtliga stora rovdjur och i gruppen finns nu även finsk representation.

Forskning

Grunden till det Skandinaviska björnprojektet lades 1984 då första björnen radiomärktes i Sarek. Projektet studerar grundläggande ekologi som biotopkrav och val av ideplats, idegång, hemområdesstorlek, reproduktion och dödlighet. Efterhand har projektet utvecklats till att omfatta även födoval, genetisk variation inom och mellan populationer och spridning. Projektet är ett av de främsta i världen och har publicerat otaliga vetenskapliga och andra artiklar. För närvarande är 6 doktorander knutna till projektet och en disputerade i juni 2003.

Inventering

Inventeringsverksamheten av stora rovdjur både inom och utanför renskötselområdet regleras i Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om inventering av stora rovdjur utanför renskötselområdet (NFS 2002:14) och inom renskötselområdet (NFS 2002:15).

Skandinaviska björnprojektet har i uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny inventeringsmetodik.

Regional förvaltningsorganisation

Ansvar för den regionala rovdjursförvaltningen ligger numera på länsstyrelsen. Där ligger idag ansvaret för länets rovdjursinventeringar, viltskador på tamdjur, beslut om viss skydds jakt, informationsinsatser m.m. De flesta län har utsett en rovdjursansvarig person och byggt upp en organisation med besiktningsmän och många län har även fast anställd personal som utövar tillsyn och andra myndighetsuppgifter dit inventeringarna i renskötselområdet kan räknas. Län med fasta stammar av rovdjur har bildat regionala rovdjursgrupper.

Skadeförebyggande åtgärder

Stängsling

Elstängsel har visat sig vara ytterst effektiva för att skydda tamboskap såväl som bikupor från angrepp av björn.

Avfallshantering

Vägverket har under senare år vid rastplatser börjat använda delvis nedgrävda avfallsbehållare som rymmer betydande volymer. Därmed har nedskräpningen upphört. Dessa behållare hindrar också björnar att komma åt avfall. Viltskadecenter har efter amerikansk modell utvecklat björnsäkra soptunnor.

Akutgrupper

Många län har genom polisens försorg organiserat s.k. akutgrupper som kan agera och skrämra exempelvis björnar som uppträder oskyggt.

Viltskadecenter

Viltskadecenter svarar för information, rådgivning och utbildning för länsstyrelserna, andra myndigheter och näringar i vissa rovdjursfrågor. Broschyrer, filmer och webbmaterial har tagits fram särskilt om viltskador. Under 2002/2003 har därutöver omfattande utbildning skett av länsstyrelsernas fältpersonal och samebyarnas och organisationernas rovdjurssamordnare i inventeringsarbetet. Utbildning har under 2003 även gjorts för användare av rovdjursdatabasen Rovdjursforum där länsstyrelserna i en första etapp ska registrera viltskador. Senare kommer även arbetet med inventeringar att läggas in i databasen liksom uppgifter om statens vilt.

Ersättning för skador på tamdjur m.m.

Ren

Ersättningen för viltskador på ren administreras av Sametinget. Ersättningen fördelas utifrån samebyns areal. För 2002 utbetalades 1,5 miljoner kronor i ersättning för björnförekomst..

Övriga tamdjur

Ersättning för viltskador regleras i Viltskadeförordningen (2001:724) och Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd (NFS 2002:13).

Länsstyrelserna administrerar de medel som finns tillgängliga för viltskador. Medlen skall främst användas för att *förebygga* skador av vilt och i andra hand för att ersätta uppkomna skador

Personskada

Fr o m 2002 finns det möjlighet att få ersättning för skador på människor orsakade av björn - 12 § Viltskadeförordningen (2001:724), 25 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2002:13).

För fördjupning i frågor rörande viltskador hänvisas till Viltskadecenters hemsida <http://www.viltskadecenter.com>.

Rovdjursforum

Rovdjursforum är en ny nationell databas om rovdjur. Den första versionen, som färdigställdes under sommaren 2003, skall vara till hjälp för länsstyrelserna i deras arbete med viltskador av rovdjur och annat fredat vilt. Rovdjursforum är inte tillgängligt för allmänheten.

Jakt

Skydds jakt

Björnjakten i Sverige sker som skydds jakt, där Naturvårdsverket, efter förslag från berörda länsstyrelser, fastställer det högsta antal björnar som får skjutas inom respektive län. Årsungar samt alla björnhonor med ungar oavsett ungarnas ålder är fredade.

Tiden för björnjakt har varit föremål för omfattande diskussioner under hela 1990-talet. Björnjaktens startdatum har varierat de senaste åren från 21 augusti till 22 september. Stoppdatum har varit den 15 oktober i alla områden utom i Norrbottens län där björnjakten slutar den 30 september. Principen att björnar inte skall jagas vid idet eller i omedelbar anslutning till idegången förklarar olika stoppdatum. Under de senaste åren har jakttider tillämpats som bör ligga fast.

Björnjakt vid åtel förbjöds 2001.

Statens vilt

Björnen är statens vilt enligt 33 § jaktförordningen (1987:905). Björnar som tillfaller staten skall alltid sändas till Statens Veterinärmedicinska Anstalt, SVA, i Uppsala. Se Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18). Vid skydds jakt kan undantag medges.

Provtagning

Från samtliga björnar oavsett dödsorsak har under senare år följande prover tagits för förvaltningsändamål: *tand* för åldersbestämning, *könsdelar* för att fastställa kön, könsmognad och fortplantningsframgång, *muskelprov* och *hårprov* för DNA-analys. Dessa prover administreras och lagras på SVA och de kan förse forskningsprojektet med relevant material

Ett referensprov tas för individuell DNA-profil i syfte att bl a användas vid utredningar av jaktbrott.

Björnar i djurparker

Dessa djur omfattas för närvarande av särskilda bestämmelser - Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd om djurhållning i djurparker m.m. (LSFS 1991:22 L 108).

De flesta brunbjörnarna i djurparkerna är numera födda i fångenskap, även om ett visst tillskott av viltfångade ungar kan förekomma efter tillstånd från Naturvårdsverket. Även dessa djur omfattas av EU:s rådsförordning (EG 338/97) varför även handeln med djurparksdjur är strängt reglerad vilket bl a innebär krav på märkning och journalföring.

Information

Flera aktörer arbetar med information kring stora rovdjur. Det har inte bara varit information om hur rovdjuren lever utan också kommunikation och nätverksbyggande för att minska konflikter. Ett mycket viktigt arbete för synen på rovdjuren bedrivs av besiktningsmän och spårare i deras kontakter med lokalbefolkningen.

I tio års tid har det sk *Vargsymposiet* anordnats där många intressegrupper möts och diskuterar aktuella rovdjursfrågor. Nya grupper har tillkommit genom riksdagsbeslutet för Sammanhållen rovdjurspolitik. Naturvårdsverket bildade 2002 *Rådet för rovdjursfrågor* till stöd för förvaltningen av stora rovdjur. Genom rådet förbättras dialogen mellan olika grupper. Därtill har det bildats nya regionala rovdjursgrupper. För närvarande finns det sådana i 16 län. Ett gemensamt möte för grupperna och rådet, *Rovdjur 2003*, har hållits för att främja kompetensutveckling och utbyte av information.

Rovdjurscentra kompletterar andra aktörers information om stora rovdjur och spelar en allt större roll för att samordna informationen. Det finns tre rovdjurscentra, varav två är knutna till djurparker. Det är Orsa Björnpark och Järvzoo i Järvsö. Därtill finns Rovdjurscenter The Big Four i Ekshärad. Naturvårdsverket har föreslagit att nätverk av rovdjurscentra bildas.

Viltskadecenter har tagit fram ett brett informationsmaterial främst hur skador kan förebyggas. Den informationen riktas främst till näringarna, organisationer och myndigheter.

År 2002 gav Naturvårdsverket ekonomiskt stöd till olika aktörer som arbetar med *rovdjursinformation*. Medlen används bl a för att stödja de tre rovdjurscentra i Ekshärad, Orsa och Järvsö samt till Viltskadecenters informationsverksamhet. Stöd har också givits till skolinformation i Värmland. Vidare fick Studiefremjandet bidrag för att utbilda cirkelledare för det nya materialet *Att leva med rovdjur*. WWF fick bidrag för att utbilda lärare. Kulturhuset i Stockholm fick bidrag för att förbereda den stora utställningen *Oss rovdjur emellan*.

Regeringsuppdrag

Med anledning av rovdjurspropositionen har Naturvårdsverket av regeringen fått ett antal regeringsuppdrag som redovisats i omgångar. Här följer de olika regeringsuppdragen:

- I samråd med länsstyrelserna utforma inventeringsverksamheten av stora rovdjur (1 november 2001).
- Etablera ett nationellt rådgivande samarbetsorgan (1 november 2001).
- Utveckla samarbetet med norska och finska myndigheter (1 juni 2002).
- Redovisa förslag till förstärkta informationsinsatser (1 juni 2002).
- Redovisa åtgärder som behöver vidtas för att Viltskadecenter skall kunna drivas med hänsyn till nya uppgifter, formell status och finansiering (1 juni 2002).
- I samråd med länsstyrelserna överväga hur jaktbrott kan förebyggas (14 november 2003).
- Inrätta en nationell rovdjursdatabas (1 juni 2002).
- Bearbeta åtgärdsprogrammen med anledning av propositionen (14 november 2003).
- Efter samråd med Sametinget utforma differentierad ersättningen för björn och kungsörn (31 december 2003).
- Efter samråd med Sametinget utforma differentierad ersättningen inom åretruntmarkerna respektive vinterbetesområdena (31 december 2003).

BEHOV AV NYA ÅTGÄRDER

Björnstammens överlevnad i Sverige är inte hotad. Arbetet är främst inriktat på förbättra åtgärderna för att förvalta björnpopulationen på ett långsiktigt och ansvarsfullt sätt. En fortsatt kunskapsuppbyggnad är angelägen. Särskilda insatser behövs för att lösa hanteringen av ”problembjörnar”. Ansvar och information beträffande viltskador måste breddas och decentraliseras. Metoder för att inventera björnstammen behöver vidareutvecklas.

Internationella avtal, lagstiftning m.m.

EG:s art- & habitatdirektiv och Bernkonventionen

Enligt riksdagsbeslutet (prop. 2000/01:57) avser regeringen att verka för att brunbjörnen flyttas från art- & habitatdirektivets bilaga 4a till bilaga 5, d.v.s. att björnen överförs från att vara en art som kräver strängt skydd till en art som kan bli föremål för förvaltningsåtgärder.

Regeringen avser även att verka för att den svenska populationen flyttas från Bernkonventionens bilaga 2 till bilaga 3, d.v.s. från *strängt skyddad* till *skyddsvärd*.

Jaktförordningen

Naturvårdverket har hösten 2003 lämnat ett förslag till regeringen angående ändring av 27 § jaktförordningen (1987:905). Ändringen består i att länsstyrelsen även ska kunna besluta om skydds jakt på familjegrupp av björn och lo.

Nordiskt samarbete

Det är naturligt att samarbetet koncentreras till Fennoskandia, eftersom björnpopulationen delvis är gemensam för de tre nordiska länderna. Det nära samarbetet med norska förvaltningsmyndigheter bör fortsätta på såväl central som regional nivå. Samarbetet med Finland bör utvecklas, eftersom det är oklart vilket utbyte av björn som sker över gränsälvarna.

Sverige och Finland bör agera gemensamt för att ändra björnens skyddsstatus i EU:s habitatdirektiv liksom i Bernkonventionen.

Forskning

En fortsatt kunskapsuppbyggnad är viktig inte minst som underlag vid förvaltningen av björnstammen. Efterhand som mer data samlas in kan bl.a. allt säkrare populationsdemografiska beräkningar göras. Dessutom är data från denna unika långtidsstudie väl ägnat till att ge en bättre förståelse för grundläggande livshistoriska

aspekter av ekologin hos stora rovdjur, speciellt brunbjörn. Ett större material från björnprojektets båda studieområdena gör att t.ex. nu påvisade regionala skillnader mellan björnpopulationerna ytterligare kan tydliggöras. Dessutom kan projektet noggrant analysera effekterna av jaktuttaget, som i vissa delar ökat de senaste åren.

Den fortsatta björnforskningen bör genomföra följande åtgärder:

Björnprojektet bör i sina redovisningar utveckla de förvaltningsrelaterade frågeställningarna vid sidan av de mer renodlade vetenskapliga frågorna. Forskningen bör utveckla en realistisk och kostnadseffektiv inventeringsmetodik. De bör även undersöka vilka parametrar som är täthetsberoende samt analysera sambandet mellan olika livshistoriekaraktärer såsom reproduktion, dödlighet och tillväxt. Projektet bör också redovisa björnens biotopkrav för vinteriden.

En ny populationsberäkning skall göras senast 2004.

Viltskadecenter bör arbeta med björnen utifrån främst två aspekter. Det bör utvecklas metoder för att få björnar som uppträder oskyggt i kontakt med människor att återta ett skyggare beteende. Vidare bör man undersöka hur skador på gröda kan förhindras. I dag rapporteras om ensilagebalar som förstörts av björn och i exempelvis Ryssland rapporteras att björnar i vissa områden normalt betar grödan på havreåkrar.

Inventering

Om björnstammen skall kunna förvaltas på ett ansvarsfullt sätt krävs att stammens numerär och utbredning kan följas. Dagens beståndsuppskattningar grundas till stor del på den kunskap som finns i björnprojektets två forskningsområden. Där är detaljkunskapen unik och i flera fall känd ner på individnivå. Återkommande rikstäckande inventeringar behövs dock.

Målet för inventeringsverksamheten skall vara att fastställa beståndsförändringar och det totala reproduktiva beståndet av björn på nationell-, läns- och samebynivå.

Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd om inventering av stora rovdjur utanför renskötselområdet (NFS 2002:14) och inom renskötselområdet (NFS 2002:15) skall revideras. En arbetsgrupp med representanter för länsstyrelserna, rennärings- och jägarorganisationerna skall bildas som skall föreslå förändringar och presentera detta för Naturvårdsverket under 2004.

Björnen är dock en betydligt svårare djurart att inventera än övriga stora rovdjur, eftersom den är vintersovare. Honor, och då särskilt honor med årsungar, lämnar idena så sent att det dessförinnan hunnit bli snöfritt. Spårinventeringar på den sista snön kan därför inte omfatta hela björnpopulationen.

Enstaka björnar kan företa omfattande vandringar på kort tid, varför observationer av *ensamma* björnar inte kan användas för att fastställa antalet björnar i ett område. Genom att begränsa rapporterade björnobservationer endast till björnar med ungar så kommer antalet observationer att minska. Det är också de reproducerande björnhonorna som från förvaltningssynpunkt är viktigast att inventera.

Det bör undersökas om förekomsten av björnidén kan dokumentera nyetablering och var spridningsfronten ligger.

En webbaserad däggdjursdatabas inom Artportalen avser Naturvårdsverket att utveckla, som i framtiden kan bli ett ytterligare komplement i inventeringsarbetet. Allmänt rapportssystem för fåglar; utgör ett exempel på hur ett det har använts för fågelrapportering under flera år <http://svalan.environ.se/rappsyst/index.htm>

Individuella björnar kan inventeras med hjälp av DNA från spillning. Björnprojektet har i uppdrag att utveckla metodiken samt att föreslå hur den ska tillämpas och att lämna förslag till vad denna metod kan tänkas kosta vid tillämpningen.

Fr o m 2004 kommer länsstyrelsen att kunna planera, registrera och utvärdera inventeringsverksamheten och senare även erhålla relevant information i nationella rovdjursdatabasen Rovdjursforum.

Förvaltning

Under 2004 skall det inrättas ett skandinaviskt DNA-register över stora rovdjur som administreras av Norskt institutt for naturforskning (NINA). Här skall resultat av alla DNA-analyser lagras. Resultaten kan sedan användas i olika sammanhang som bättre tolkning av inventeringsresultat, forskning och vid exempelvis bevisning vid grova jaktbrott.

Sametinget skall kunna registrera sin årssammanställning i Rovdjursforum, vilket föreskrivs i föreskrifterna (NFS 2002:15), där även ersättningar vid ”massdöd” och bidrag för förebyggande åtgärder skall registreras. Detta bör kunna ske senast år 2005. Därmed erhålls ett i stort sett komplett redovisningssystem för statliga bidrag och ersättningar orsakade av stora rovdjur.

En särskild licens för rovdjursjakt bör övervägas.

Jaktmedel

Som en följd av implementeringen av EU:s bestämmelser är det sedan 1998 förbjudet att använda halvautomatiska vapen som kan laddas med fler än 3 patroner vid björnjakt. Naturvårdsverket föreslår att den begränsningen tas bort och att samma halvautomater som får användas vid älgjakt (max. 6 patroner) också får användas vid björnjakt.

Skadskjutning

Skadskjutning av björnar förekommer, eftersom jakt tillåts. Det finns också finska uppgifter om att 30% av de legalt skjutna björnarna uppvisade äldre skottskador.

Med ökade jaktkvoter följer att fler jägare ges möjlighet att jaga björn. Jägarutbildningen bör därför utökas med särskild kunskap om hur björnjakt bör bedrivas, då denna inte kan likställas med klövviltjakt. Såväl träffbild som svårigheter vid eftersök måste uppmärksammas.

För att dokumentera omfattningen av skadskjutning bör björnar som inkommit till SVA så långt möjligt röntgas. Djur som uppvisar gamla skador bör prioriteras.

Eftersöksekipage

Arbetet att ta fram och utbilda duktiga eftersöksekipage, t ex vid viltolyckor, ingår nu som ett projekt i Viltskadecenters verksamhet i samarbete med Skandinaviska björnprojektet. Någon form av auktorisation av godkända ekipage bör övervägas av Viltskadecenter

Ny föreskrift

De beslut som Naturvårdsverket årligen meddelar om skydds jakt på björn innehåller en rad villkor, beträffande såväl jakt, provtagning, märkning etc. Verket skulle vilja att dessa villkor samlas i en föreskrift, där även hantering, lagring och ansvar för provmaterial regleras.

Jaktbrott

Samhället måste samfällt arbetet med att förebygga jaktbrott och se till att eventuella gärningsmän åtalas och döms. Den illegala jakten är det största hotet mot dagens rovdjursstammar och krafttag måste tas på alla nivåer för att bekämpa den. Det måste ske såväl inom myndigheter och organisationer som av enskilda.

Skadeförebyggande åtgärder

Sophantering och åtlar

Hantering av sopor, avfall m.m. från människor förorsakar problem över björnens hela utbredningsområde. Här är det viktigt att länsstyrelse och kommun agerar gemensamt för att utforma sophantering på ett björnsäkert sätt och uppmärksamma lokalbefolkningen om problematiken.

Björnar som vänjer sig vid att finna föda intill bebyggelse kan mista skyggheten för människor och utvecklas till problembjörnar. Trots det är det för närvarande tillåtet att i Sverige locka björnar genom att lägga ut åtlar under förutsättning att åteln inte består av animaliskt avfall från tamdjur (Jordbruksverkets föreskrifter SJVFS 1997:72). En växande bransch är dessutom olika typer av vildmarksturism, där möjligheten att se björn ökar påtagligt om åtlar används. Länsstyrelser och kommuner skall följa denna utveckling och vid behov vidta lämpliga åtgärder.

Jägarnas hantering av slaktavfall som inälvor, hudar, ben etc. vid och kring slaktbodarna måste ske på sådant sätt att inte björnar lockas dit. Detta gäller särskilt slaktplatser i närheten av privata boplatser och jordbruk.

Vägverkets arbetar föredömligt med att använda delvis nedgrävda avfallsbehållare vid rastplatser utmed vissa vägsträckor. Kommuner i områden där det finns björn bör överväga att använda motsvarande system. Det är särskilt viktigt i stugbyar och i fritidsområden där sopor kan bli stående under längre tid. Komposter med hushållsavfall i trakter med björn blir också lätt björnars matplatser. Detta gäller särskilt på våren då björnarna kommer ur sida iden och är hungriga.

Akutgrupper

De länsstyrelser som inte har akutgrupper rekommenderas att bilda sådana inom ramen för länsstyrelsens förvaltningsansvar. Behovet av dylika grupper kommer sannolikt att öka och länen har redan ansvar för hanteringen av björnar som uppträder oskyggt eller gör skada.

Skador på tamdjur m.m.

Samhällets anslag för skador av rovdjur skall främst användas för förebyggande åtgärder. Viltskadecenter vid Grimsö forskningsstation ansvarar för såväl information, utbildning och undersökningar om och skadeförebyggande åtgärder. Det bör påpekas att skador orsakade av björn fortfarande är relativt begränsade. Utvecklingen av verkningfulla förebyggande åtgärder för att förhindra skador på tamdjur bör fortgå. Särskilt bör uppmärksammas problematiken kring tamdjur som går på fritt bete. I sådana områden kan förvaltningsmärkning av björnar vara ett medel. Därtill måste djurägarna även anpassa verksamheten så att skaderisken minimeras.

Ersättning för skador på ren

Samhällets anslag för skador av rovdjur skall främst användas för förebyggande åtgärder. Det nya ersättningssystemet premierar också ökad bevakning och tillsyn av renarna, vilket bidrar till minskade skador, eftersom samma ersättningsbelopp utgår oavsett om renar bevisligen dödats eller inte.

Naturvårdverket har fått i uppdrag av regeringen att utreda möjligheten till differentierad ersättning för björn och kungsörn i renskötselområdet. I förslaget som lämnas till regeringen inom kort föreslår verket att ersättning för förekomst av björn skall begränsas till åretruntmarkerna. Verket föreslår också att förekomst skall vara avgörande för samebyns ersättning även för björn. Två tredjedelar skall baseras på antalet björnhonor med ungar medan den återstående tredjedelen skall vara arealbaserad.

Naturvårdsverket anser att en uppföljning av skador på ren måste ske för att dokumentera skadornas nuvarande omfattning i relation till förutvarande system. De renkadaver som påträffas i samband med inventeringsverksamhet eller på annat sätt skall fr.o.m. 2004 fortlöpande registreras i Rovdjursforum. Verket anser vidare att det bör ske en utvärdering av ersättningssystemet senast 2006. Vad har det betytt för rovdjursstammarnas utveckling och vad har det betytt för rennäringen är frågor som bör bli besvarade.

Skyddsjakt

I dag är jakten reglerad i jaktlagstiftningen och i Naturvårdsverkets villkor till beslut om skyddsjakt.

Naturvårdsverket bedömer att björnstammens tillväxt bör ske relativt långsamt. Detaljerade planer bör utarbetas hur beskattningen skall ske med hänsyn till önskad spridnings- och tillväxttakt och skador. Detta kan göras i de regionala

förvaltningsplanerna. Naturvårdsverket finner det också värdefullt att länsstyrelserna hjälper till att ta fram underlag så att skyddsjakten i högre grad kan riktas till områden där problemen är störst.

Naturvårdsverket ser det också som angeläget att olika jaktsätt granskas och att en kartläggning görs varför en förhållandevis stor andel björnhonor skjuts från sina ungar.

Det bör övervägas om inte fällda björnar skall anmälas omedelbart (idag senast kl. 21.00) och att provtagning skall utföras av besiktningsmän.

Jaktbrott

Samhället måste samfällt arbetet med att förebygga jaktbrott och se till att eventuella gärningsmän åtalas och döms. Den illegala jakten är det största hotet mot dagens rovdjursstammar och krafttag måste tas på alla nivåer för att bekämpa den. Det måste ske såväl inom myndigheter och organisationer som av enskilda. Länsstyrelsen skall intensifiera arbetet med att förebygga jaktbrott.

Statens vilt

Naturvårdsverket vill understryka att björnar som inte är tillåtna vid jakt tillfaller staten. Det gäller exempelvis om årsungar och björnhonor med ungar fälls oavsiktligt vid skyddsjakt, och förundersökning om misstänkt jaktbrott läggs ner. Då skall den fällda björnen tillfalla staten. Den fällda björnen skall också räknas av från eventuell tilldelning. Om björnköttet skall försäljas så bör länsstyrelsen besluta om detta. Hur det skall förfaras med sådana björnar i övrigt bör fastställas av Naturvårdsverket efter samråd med NRM och SVA.

Provtagning

Den provtagning som sker från fällda björnar bör fortsätta. De prover som kan tas på levande djur skall även samlas in från djur som hanteras i forskningsprojekten. Alla rovdjur bör rutinemässigt åldersbestämmas. Prover bör även samlas in i de övriga nordiska länderna för att materialet för forskningsändamål snabbare skall nå större volymer och efterhand analyseras och lagras.

Det måste klarläggas var olika prov skall lagras och analyseras, eftersom såväl SVA, NRM, EBC och NINA finns med i den kedja som hanterar och analyserar olika prover. Vissa resultat bör senare bli tillgängliga i Rovdjursforum, etapp 4.

Märkning av djur och djurdelar

Märkning av björn regleras i artskyddsförordningen (1998:179) och i EG:s rådsförordning (EG 338/97).

Märkning omfattar såväl monterade djur som skinn och andra djurdelar från björnar. Den skall omfatta alla björnar i fråga i landet och alltså även djur av utländskt ursprung, exempelvis jakttroféer. Skall delar från skjutna björnar exporteras till tredje land krävs exporttillstånd från Jordburksverket.

Naturvårdsverket anser att märkning med synliga ”tags” innehållande microchips bör ske framför dolda chips. Då underlättas kontrollen av märkta djur och djurdelar.

Registerhållningen över märkta djur bör kunna få sin lösning med webbapplikationen inom ramen för Rovdjursforum, etapp 4.

Referensprover skall tas från samtliga björnar. Det gäller björnar som hanteras såväl levande i forskningsprojekt eller tillvaratas levande och som lämnas till djurparkernas avelsarbete eller som påträffas döda – fallvilt eller vid skydds jakt. Denna hantering bör således omfatta även djur i fångenskap. Detta bör kunna hanteras inom ramen för gällande nationell lagstiftning.

Tull och polis bör tillsammans med Jordbruksverket kartlägga om det förekommer handel med gallblåsor för export. Handeln med björngalla är ett växande problem i många länder.

Övergivna björningar

Erfarenheten visar att årsungar av björn har goda möjligheter att klara sig i naturen och att flyttning av vildfångade björnar till djurparker så långt möjligt bör undvikas. Det gäller i vart fall ungar som överlevt fram till midsommar. Om flyttning trots det blir aktuell krävs tillstånd från Naturvårdsverket (31 § jaktförordningen).

Björnar i hägn för offentlig förevisning (djurparker)

Individmärkning är obligatorisk för djur som hålls i fångenskap. Naturvårdsverket vill att de björnar som hålls i djurparker skall omfattas av ett särskilt register som en djurparks koordinator ansvarar för. Björnar som härstammar från den vilda populationen måste kunna följas även i djurparkernas hantering.

Rovdjursforum

Länsstyrelserna ansvarar för att *Rovdjursforum* görs tillgänglig för behörig personal. Detta är nödvändigt för att möjliggöra en aktuell bild av rovdjurssituationen i länet och i landet som helhet. I dagsläget kan viltskador registreras, men efterhand kommer såväl de delar som hanterar rovdjursinventering och statens vilt att tas i bruk. Ett användarråd som hanterar nya behov och förslag till revideringar bör inrättas.

Statistik

Naturvårdsverket menar att det är nödvändigt att det finns en korrekt statistik över björnar som skjuts eller på andra sätt dödas eller tillvaratas. Även Bernkonventionen och EU-kommissionen kräver en sådan redovisning, i vart fall för de björnar som skjuts med stöd av skydds jaktbestämmelserna. Björnar dödas dessutom av andra orsaker, varför Naturvårdsverket föreslår att alla björnar som kommer från den vilda populationen redovisas i en årlig officiell statistik. Länsstyrelser, polis, SVA och NRM

ansvarar för att sådana uppgifter senare registreras i en webbapplikation i Rovdjursforum etapp 4. Även Jordbruksverket och tullen skall ges tillgång till webbapplikationen.

Viltskadecenter skall årligen sammanställa officiella siffror över antalet föryngringar i landet samt ange populationsuppskattningar och -trender samt på kartor visa björnens reproduktionsområden och övriga utbredning i landet.

Viltskadecenter

Viltskadecenters formella status och finansiering har varit föremål för ett särskilt regeringsuppdrag som redovisades den 1 juni 2002. Naturvårdsverket finner det angeläget att centrats roll snarast fastställs, eftersom nya uppdrag och uppgifter övervägs att placeras där.

Information

Det behövs ökade informationsinsatser för att genomföra riksdagens beslut om sammanhållen rovdjurspolitik.

Insatser behövs framförallt för att befolkningen i blivande och existerande rovdjurstrakter ska få kunskap om hur man samexisterar med rovdjur i sin hembygd. Det räcker inte med enkel faktainformation utan det krävs dialog och delaktighet i förvaltningen av de stora rovdjuren. Ökad information om förebyggande åtgärder kan underlätta samexistens med rovdjur och hindra att nya konflikter och skador uppstår.

Många aktörer – myndigheter, organisationer, djurparker, företag och enskilda – informerar idag om rovdjur. Mångfalden gynnar möjligheten att nå ut till dem som behöver nås. De starka känslor som ofta väcks om rovdjur talar för att separera myndighetsutövning och ett bredare informations- och kommunikationsarbete. Det talar också för ett ökat informationsarbete regionalt.

I utredningen *Förstärkta insatser för rovdjursinformation* angav Naturvårdsverket en rad förslag till ökade insatser. I början av 2004 räknar Naturvårdsverket med att presentera en plan för ökad rovdjursinformation. Några ståndpunkter är redan klara:

- Ökad kommunikation och samverkan kring förvaltning av stora rovdjur mellan myndigheter och intresseorganisationer.
- För att öka acceptansen för stora rovdjur och förebygga skador av rovdjur bör kunskap spridas om hur de stora rovdjuren lever. Det bör främst inriktas på områden där rovdjuren finns eller kan förväntas etablera sig.
- Rovdjurscentra blir viktiga myndighetsoberoende förmedlare av information. De centra som finns bör bilda nätverk för att samordna sina insatser.
- Information till landets renägare om reglerna för ersättningssystemet i renskötselområdet.

- Sprida kunskap till näringsidkare hur de kan medverka till att förhindra angrepp av stora rovdjur.
- Ökade inslag i jägarexamen om rovdjur och rovdjursförvaltning. Därutöver riktad utbildning till jaktledare i områden där skydds jakt tillåts.
- Årliga möten med Naturvårdsverkets Råd för rovdjursfrågor och de regionala rovdjursgrupperna för att utbyta information och stärka kompetensutvecklingen

Sammanfattning av BEHOV AV NYA ÅTGÄRDER

Internationella avtal, lagstiftning

- Den svenska populationen av björn föreslås flyttad från EU:s habitatdirektivs bilaga 4a till bilaga 5 (ansvar: regeringen).
- Den svenska populationen av björn föreslås flyttad även från Bernkonventionens bilaga II till bilaga III (ansvar: regeringen).
- Förslag till ändring av 27 § jaktförordningen att länsstyrelserna även ska kunna besluta om skydds jakt på familjegrupp av björn (ansvar: regeringen).

Nordiskt samarbete

- Förvaltnings- och forskningssamarbetet med Norge bör fortsätta och samarbetet med Finland utvecklas ytterligare (ansvar: Naturvårdsverket).
- Sverige och Finland bör agera gemensamt för ändring av björnens skyddsstatus i EU:s habitatdirektiv och Bernkonventionen (ansvar: regeringen).

Forskning

- Det Skandinaviska björnprojektet bör fortsatt bl.a. kartlägga om reproduktion, mortalitet och spridning är täthetsberoende samt vilka eventuella biotopkrav som finns (ansvar: Skandinaviska björnprojektet).
- En fungerande inventeringsmetodik bör utvecklas (ansvar Skandinaviska björnprojektet).
- En ny beståndsuppskattning bör genomföras under 2004 (ansvar: Skandinaviska björnprojektet).

- Viltskadecenter bör arbeta vidare med skadeförebyggande åtgärder och skrämselåtgärder mot björnar med oskyggt beteende (ansvar: Viltskadecenter).

Inventering

- Revision av Naturvårdsverkets föreskrifter om inventering av rovdjur (NFS 2002: 14 och NFS 2002: 15) under 2004 (ansvar: Naturvårdsverket).
- Det bör undersökas om förekomsten av iden kan dokumentera nyetablering och var spridningsfronten ligger (ansvar: Skandinaviska björnprojektet)
- Registrera inventeringsresultat i Rovdjursforum (ansvar: länsstyrelserna).
- Internetbaserad däggdjursdatabas för allmänheten inom Artportalen utvecklas (ansvar: Naturvårdsverket).

Förvaltning

- Länsstyrelserna med fast björnstam ska presentera regionala förvaltningsplaner för björn senast 1 nov 2004 (ansvar: länsstyrelserna).
- Länsstyrelserna förankrar och lämnar förslag till regionala delmål och miniminivåer för björnpopulationen utifrån de nationella målen senast 1 nov 2004 (ansvar: länsstyrelserna).
- Ett skandinaviskt DNA-register över stora rovdjur upprättas och administreras av NINA (ansvar: NINA).
- Sametinget skall kunna redovisa sin årssammanställning i Rovdjursforum senast 2005 (ansvar: Naturvårdsverket).
- Auktorisation av eftersöksekipage för björn bör utredas (ansvar: Viltskadecenter).

Skadeförebyggande åtgärder

- Ordna sophanteringen på ett björnsäkert sätt och informera lokalbefolkningen om problematiken (ansvar: kommunerna).
- Hanteringen av slaktavfall som inälvor, hudar, ben etc. vid och kring slaktbodas och privata boningar måste ske på sådant sätt att inte björnar lockas till dessa (ansvar: kommunerna).
- Sophanteringen vid rastplatser efter landsvägar där björn kan förväntas uppträda görs björnsäkra (ansvar: Vägverket).
- Län som saknar s k akutgrupper rekommenderas bilda sådana (ansvar: länsstyrelsen).

- Problematiken kring tamdjur som går på fritt bete bör uppmärksammas. Förvaltningsmärkning kan vara ett medel (ansvar: länsstyrelserna).

Ersättning för skador på ren

- Förslag till differentierad ersättning för skador på ren lämnas till regeringen före årsskiftet 2003/2004 (ansvar: Naturvårdsverket).
- En utvärdering av effekterna på rovdjursstammarna och rennäringen i relation till förutvarande system bör göras. Utvärdering senast 2006 (ansvar: regeringen)

Ny föreskrift

- Villkor för skyddsjakt samlas i en föreskrift, där även hantering, lagring och ansvar för provmaterial regleras (ansvar: Naturvårdsverket).

Jaktbrott

- Arbetet med att förebygga jaktbrott skall intensifieras (ansvar: länsstyrelserna i samarbete med polis och åklagare).

Skyddsjakt

- En översyn av villkoren för skyddsjakten bör övervägas (ansvar: Naturvårdsverket)

Statens vilt

- Det måste klargöras var olika prover ska lagras och analyseras. Vissa resultat bör bli tillgängliga i Rovdjursforum etapp 4 (ansvar: Naturvårdsverket).
- Årsungar och hona med ungar som fälls under ordinarie skyddsjakt tillfaller staten (ansvar: Naturvårdsverket).
- Alla rovdjur åldersbestäms rutinmässigt vid SVA (ansvar: SVA).

Märkning av djur och djurdelar

- Märkning med synliga ”tags” innehållande microchips bör ske framför dolda chips (ansvar: Polisen).
- Registerhållningen över märkta djur bör kunna implementeras i webbapplikationen inom ramen för Rovdjursforum, etapp 4. (ansvar: Naturvårdsverket).
- Ett referensprov skall tas av alla björnar såväl från den vilda populationen som från djurparksdjur (ansvar: länsstyrelserna).

Övergivna björningar

- Årsungar av björn har goda möjligheter att överleva i naturen, varför

förflyttning till djurparker skall undvikas (ansvar: Naturvårdsverket).

Björnar i hägn för offentlig förevisning (djurparker)

- Björnar i djurparker skall omfattas av ett särskilt register (ansvar: Jordbruksverket).

Rovdjursforum

- Rovdjursforum görs tillgänglig för behörig personal. Viltskador skall registreras men under vintern 2004 kommer även inventeringsresultat och senare också statens vilt att tas i bruk (ansvar: Naturvårdsverket).
- Ett användarråd som hanterar nya behov och förslag till revideringar i Rovdjursforum bör inrättas (ansvar: Naturvårdsverket).

Statistik

- Alla björnar som tas ur den vilda populationen redovisas årligen i en officiell statistik (ansvarig Naturvårdsverket).
- Dessa björnar ska senare registreras i Rovdjursforum etapp 4. (ansvar: Naturvårdsverket).
- Årlig officiell sammanställning redovisas över björnens utbredning och reproduktionsområden samt antalet föryngringar, populationsuppskattningar och trender (ansvar: Viltskadecenter).

Viltskadecenter

- Viltskadecenters roll snarast fastställs (ansvar: regeringen)

Information

- Information till renägarna om reglerna för det nuvarande ersättningssystemet (ansvar: Sametinget).
- Information om björn hålls tillgänglig på Naturvårdsverkets hemsida (ansvar: Naturvårdsverket).
- Information om möjligheter att förebygga skador av björn (ansvar: Viltskadecenter).
- Årliga möten med Rådet för rovdjursfrågor och de regionala rovdjursgrupperna skall ske (ansvar: Naturvårdsverket).
- Ökade inslag i jägarexamen om rovdjur, rovdjursförvaltning och skydds jakt på rovdjur (ansvar: Naturvårdsverket).

Prioriteringar björn

Prioritet	Arbete pågår	2004	2005	2006
P = arbete pågår redan Å = årligen	1 = prioritet 1 2 = prioritet 2			
Internationella avtal, lagstiftning				
Björnen föreslås flyttas från bilaga 4a till 5 i EU:s habitatdirektiv		1		
Björnen föreslås flyttas från bilaga II till bilaga III i Bernkonventionen		1		
Förslag till ändring av 27 § jaktförordningen om skydds jakt på familjegrupp	P	1		
Nordiskt samarbete				
Samarbetet med Norge bör fortsätta och utvecklas med Finland	P	Å	Å	Å
Sverige och Finland bör agera gemensamt inom EU för ändring av skyddsstatus		1		
Forskning				
Skandinaviska björnprojektet fortsätter sin verksamhet	P	Å	Å	Å
Fungerande inventeringsmetodik bör utvecklas			1	
Ny populationsuppskattning 2004		1		
Arbete med skadeförebyggande- och skrämselfåtgärder för oskygga ind.	P	Å	Å	Å
Inventering				
Revision av Naturvårdsverkets föreskrifter om inventering		1		1
Undersökning om idetförekomst kan dokumentera spridningsfronten			2	
Registrera inventeringsresultat i Rovdjursforum		1	Å	Å
Däggdjursdatabas för internet utvecklas		1	2	
Förvaltning				
Regionala förvaltningsplaner 1 nov 2004	P	1	1	
Regionala delmål och etappmål 1 nov 2004	P	1	1	
Upprättande av ett skandinaviskt DNA-register för stora rovdjur		1		
Sametinget redovisar årssammanställning i Rovdjursforum		1	Å	Å
Auktorisation av eftersöksekipage			1	
Skadeförebyggande åtgärder				
Ordna sophantering på ett björnsäkert sätt	P	1	Å	Å
Hantering av slaktavfall	P	1	Å	Å
Sophantering på rastplatser	P	2	Å	Å
Bildandet av akutgrupper	P	1	Å	Å
Problematik kring tamdjur på fritt bete uppmärksammas	P	1	Å	Å
Ersättning för skador på ren.				
Förslag till differentierad ersättning lämnas till regeringen 2003/2004	P	1		
Utvärdering av skadorna i förhållande till förutvarande ersättningssystem				1
Ny föreskrift				
Villkor för skydds jakt samlas i föreskrift			1	
Jaktbrott				
Arbetet med att förebygga jaktbrott intensifieras	P	1	Å	Å
Skydds jakt				
En översyn av villkoren för skydds jakt		1		
Statens vilt				
Klarläggande av var prover skall analyseras och lagras		1	Å	Å
Åldersbestämning av alla rovdjur	P	1	Å	Å
Hona med/och årsungar som fälls tillfaller staten		1		

Prioriteringar björn - fortsättning

Prioritet	Arbete pågår	2004	2005	2006
P = arbete pågår redan Å = årligen	1 = prioritet 1 2 = prioritet 2			
Märkning av djur och djurdelar				
Märkning med synliga "tags" med microchips		2	1	Å
Registerhållning av märkta djur kan inrymmas inom Rovdjursforum		2	1	Å
Referensprov tas från alla björnar	P	1	Å	Å
Övergivna björningar				
Omhändertagande av ensamma årsungar av björn bör undvikas	P	Å	Å	Å
Björnar i hägn för offentlig förevisning				
Björnar i hägn skall omfattas av ett särskilt register	P	2	1	Å
Rovdjursforum				
Viltskador och inventeringsresultat registreras och senare statens vilt	P	1	1	Å
Ett användarråd upprättas som lämnar förslag till förändringar		1	Å	Å
Statistik				
Alla björnar ur den vilda populationen redovisas i officiell statistik	P	1	Å	Å
Dessa uppgifter ska senare registreras i Rovdjursforum		2	1	Å
Årlig officiell sammanställning av reproduktion, utbredning etc	P	1	Å	Å
Viltskadecenter				
Viltskadecenters roll bör fastställas		1		
Information				
Info till renägarna om ersättningssystemet		1	Å	Å
Info om björn skall vara tillgänglig på Naturvårdsverkets hemsida	P	1	Å	Å
Info om skadeförebyggande åtgärder för björn	P	1	Å	Å
Årliga möten i Rovdjursrådet och regionala rovdjursgrupper	P	1	Å	Å
Ökat innehåll om rovdjur och förvaltning i jägarexamen		2	1	Å

Resursbehov björn – Ej fastställt av Naturvårdsverket.

Tabell 1 Åtgärder, ansvar och befintlig finansiering under 2003 samt förslag för de följande tre åren 2004-2006 (tusentals kronor)

Åtgärd	Ansvarig	Finansiering	2003	2004	2005	2006
Inventering	Länsstyrelserna,	Biologisk mångfald	1000	1000	1000	1000
	Sametinget*	Viltskademedel	3 000	3 000	3 000	3 000
Forskning	Skandinaviska björnprojektet	Biologisk mångfald, WWF, Jägareförbundet, Viltskademedel m fl	1 300	1 500	1 500	1 500
Förebygga skador av björn	Länsstyrelserna	Viltskademedel	200	400	400	400
Kostnader för rovdjursförekomst i renskötselområdet och skador på tamdjur (främst får)	Länsstyrelserna, Sametinget	Viltskademedel,	1 500	1 500	1 500	1 500
Faunakriminalitet (även utbildning - gemensamt för de fyra stora)	Naturvårdsverket, länsstyrelserna, polis, åklagare	Biologisk mångfald	1000	2000	2000	2000
Jakt, kungörelser, avlysning	Naturvårdsverket samt berörda länsstyrelser	Ramanslag	200	200	200	200
Statens vilt (prover, analyser m.m.)	NRM, SVA	Viltvårdsfonden, Biologisk mångfald	200	200	200	200
Information om förvaltning, forskning och konflikter	Naturvårdsverket, länsstyrelserna, Jägareförbundet, forskn.-projekten, Viltskadecenter	Biologisk mångfald, jägartian, viltskademedel	300	400	400	400
Summa kronor under kalenderåret			8700	10200	10200	10200

* medlen är en klumpsumma för järv, varg, lodjur och björn

